कृषिशास्त्रम्[1] ।

कृषिसमयनिर्णयः

अथातः संप्रवक्ष्यामि सङ्कीर्णविषये नृणाम् ।
क्रियाणामापि सत्कालमुहूर्तश्चविशेषतः ॥
प्रथमं संप्रवक्ष्यामि समयं कृषिकर्मणः ।
शुभं वज्रिन्नृणाञ्चैव देवानाञ्चविशेषतः ॥
कृषिमूलंहि सर्वत्र प्राणिनां सम्पदस्सदा । ५
कृष्यभावेनसम्पत्स्यात्तस्माच्चप्रारभेत्कृषिम् ॥
पूर्वं सुभूप्रवेशःस्यान्निमित्तञ्चावलोकयेत् ।
मैत्रार्यमाश्विरोहिण्यां साहिर्बुध्न्यांकूजाहनि ॥
स्वान्युत्तरेषुपुष्येच रौद्रे याम्येच चित्तभे ।
कुर्यात्प्रवेशनं भूमेः प्रथमं ... ... ॥ १०
वारेषुकौजः श्रेष्ठोऽत्र मध्यमौबुधजीवयोः । ११
शेषावाराविवर्ज्याःस्युः सोमवारः कदाचन ॥
... ... ।
प्रवेशोगो...नान्तु गवांसंपदमिच्छतः ॥
एवं प्रवेशनंकृत्वा वनच्छेदनमेवच ।
दहनादिकमप्येवं कृत्वा कृषिमथारभेत् ॥
रोहिण्यादित्य पौष्णाश्वमूलहस्तोत्तराः क्रमात् ।
पुष्यस्तथानुराधाच कृषिकर्मणिपूजिताः ॥
वारनक्षत्रयोगेषु ... ... भुवम् ।
एष्वेवशुभयोगेषुकृषिमप्यारमेत्सुधीः ॥
पक्षच्छिद्रेतरास्सर्वेतिथयः कृषिकर्मणि ।
पूजितावृष्टिवर्ज्यश्च...स्युः शुभावहाः ॥

1 For an account of this work, see Preface. The copy of the Ms., used by us, is hopelessly corrupt. Instead of hazarding emendations, we have reproduced the text unaltered. The portions of the text, which are absolutely unintelligible, have been indicated by dotted lines.

जलांशेशोभनश्चन्द्रो...विवर्जिते ।
शुक्रचन्द्रमसौकेन्द्रे स्थितौशोभनदौसदा ॥
... ... तकरणाश्चविवर्जिताः ।
शुद्ध संपूर्ण... वर्जनीयास्तु कर्षकैः ॥
वाराः शुकेन्दुजीवानां बुधस्यच शुभावहः ।
मन्दारवारौ द्वौ वर्ज्यौ सर्वतः कृषिकर्मणि ॥
कर्किगोमृगमत्स्याश्वनृयुग्माश्वसुपूजिताः ।
शेषाश्चराशयः सर्वे वर्ज्याः स्युः कृषिकर्मणि ॥
शुभग्रहोदयः श्रेष्ठो वर्ज्यः पापग्रहोदयः ।
निरीक्षणं तथैवैषां ग्रहाणांतुशुभाशुभम् ॥
एवंकालः समादिष्टः कृषिकर्मणिशोभनः ।
अन्ये दोषा न दोषाःस्युः कृषिकर्मणिकर्मणिवृत्रहन् ॥

कृषिविधिः

अथवज्रिन्प्रवक्ष्यामिबीजनिर्वापणायच ।
कालं सर्वामरेणाच्चहितेप्सया..... ॥
गृहस्थाचारधर्मस्य मूलंकृषिरुदाहृतम् ।
अन्येषामाश्रमाणांचगृ···हस्थाश्रमतः फलम् ।
तस्मात्कृषिप्रधानेन बीजनिर्वापणेन च ।
नृणां पुरुषार्थसिद्धिः स्यादतस्तत्काल... ॥
तदास्यादार्तवो भूमेस्तदाबीजान्निवापयेत् ।
बीजानां तुविशेषेण धरार्तवविशेषतः ॥
यस्यबीजाह्वयः कालो भूमेरार्तवसम्भवः ।
कालेतुतं...निजंशुभंनिर्वापयेत्सुधीः ॥
ज्येष्ठाख्ये मासि मूलाख्येत्वाषाढेच विशेषतः ।
सर्वेषांबीजजातानां धरायामार्तवो भवेत् ॥
वारुणंवैष्णवं खातिपुष्य···रास्त्रयः ।
रोहिणीमूलमैत्राश्वहस्तपौष्णमघास्तथा ॥
चतुर्दशीतास्ताराः स्युर्बीजनिर्वापणेशुभः ।
वासवादित्यसौम्याश्विताराः ··· ··· ॥

अन्या नवतु ताराः स्युर्वर्ज्याः स्युर्बीजवापने ।
वर्ज्येष्वपिचयो···च्छुभंस्याद्बीजवापनम् ॥
...तिथयः श्रेष्ठाः पक्षयोरुभयोरपि ।
...नवमीयुक्तममावास्यां च वर्जयेत् ॥
... ... गोगर्दभाह्वयाम् ।
गजकोलाहलाश्चैव वर्ज्याः स्युर्बीजवापने ॥
द्वितीयादशमीषष्ठी मध्यमास्तिथयः परे ।
वर्ज्याः स्युस्तिथयोयुग्माबीजनिर्वापणेबुधैः ॥
परेषुकरणेष्वेवविष्टिवर्ज्येषुषट्सुच ।
कदाचिद्बीजवैशिष्ट्यं शुभंबीजनिवापनम् ॥
मृगगोकर्किसिंहाःस्यु र्मीनश्चशुभदाः सदा ।
तुलामिथुनकुम्भाःस्यु र्मध्यमावर्जिताः परे ॥
चन्द्रज्ञजीवशुक्राणां वारवर्गादयः शुभाः ।
... ... वर्ज्यर्क्षेष्वपिशोभनाः ॥
... ... ।
... ... ॥
सहजारि भवेत्क्रूरःशुभाः सौम्या न शोभनाः ।
विभवे चानयोः सौम्यखवर्गाश्चहयाछते ॥
... ... ।
अष्टमस्थाग्रहास्सर्वे नेष्टाः शुक्रस्तु कामगः ।
कदाचित्षट् भवर्ज्येषु ग्रहेषुशुभदाः शुभाः ।
अष्टमोदयवर्ज्येषु पापराशिषु शोभनाः ॥
सप्तमेदिवसे ... ... ।
शेषापञ्चशुभाःप्रोक्तादिवसाबीजवापने ॥
सर्वदोषेषुवर्ज्याः स्युः बीजनिर्वापनाबुधैः ।
अपवादादिभिः कालेनिर्दोषेनिवपेद्बुधः ॥
देवप्रतिष्ठाः क्षौरंचबीजनिर्बापणं तथा ।
राजाभिषेकं ... ... मुपनीतिंनकारयेत् ॥
बीजनिर्वापणं कुर्यान्नक्षत्रे प्रोक्तदिङ्मुखे ।
सप्तसप्त ... ... प्राच्यादिषुचवापयेत् ॥

प्राच्यांतुकृत्तिकाद्यास्तुमखाद्यादक्षिणामुखाः ।
मैत्राद्याः पश्चिमायांस्युः श्रविष्टाद्युत्तरामुखाः ॥
कोणेषु भचतुष्केषु तारास्वष्टसुवर्जयेत् ।
परिखाख्यातुशून्यत्वात् बीजनिर्वापणेबुधैः ॥
परिखादिङ्मुखाबीजान् गृहीत्वानव्रजेत्सुधीः ।
ग्रामदिङ्मुखनक्षत्रे बीजंतद्दिक्षुवापयेत् ॥
सप्तमे दिवसेपूर्वंपञ्चमे बीजवापनात् ।
बीजाज्जलाशयेसिञ्चेत्साङ्कुरांस्तानथावपेत् ॥
... ... बीजान्निर्वपेदन्यसस्यकान् ।
... ... ॥
सर्वान्दोषगुणानत्र निरपेक्षं प्रवक्ष्यते ।
बीजनिर्वापणे योगान् चतुर्मुखमुखोदितान् ॥
आर्किवारे खमध्येर्के बीजान्.....वापयेत् ।
मन्दवारे रुणे लग्ने बीजानुक्तानथावपेत् ॥
भौमवारे कुजे लग्ने निर्वपेत्कोद्रवान् बुधः ।
भृगुवारे भृगो र्लग्ने कौसुमं तरुमावपेत् ॥
गुरोर्वारेगुरोर्लग्ने स्थापयेत्फलिनस्तरून् ।
अन्यान्फलसमायुक्तान्स्थापयेदत्रवापयेत् ॥
गुरोर्वारेगुरौलग्ने सर्वबीजानिवापयेत् ।
गुरौचतुर्थगेकुर्याल्लवनंसर्वसस्यके ॥
गुरावस्तमये धान्यान्संगृह्णीयात्सदाबुधः ।
गुरौ दशमगे सर्वान्वपेद्भुक्तिशुभावहा ॥
सूर्यवारेरवेर्लग्ने रक्तबीजान्प्रवापयेत् ।
सोमवारेचतल्लग्ने जलपुष्पाङ्कुरान्न्यसेत् ॥
बुधवारेबुधेलग्ने निवपेत्कुमुदान् बुधः ।
सुगन्धसुमनोबीजान् शुक्रलग्नेतु विन्यसेत् ॥
एवंवारोदये योगेग्रहाणां बीजवापनम् ।
शुभावहं प्रतिष्ठानां सद्यस्कालीन वापने ॥
वृक्षाणां रोहिणी पूज्याशीतगोरूदयेबुधः ।
भरणीबृहतीनांतु मेषलग्ने निवापनम् ॥

आदित्येऽनुदये श्रेष्ठमिक्षूणांतुनिवापनम् ।
स्वातीचसर्वसस्यानां श्रेष्ठंचन्द्रोदयं सदा ॥
त्वष्ट्रभंपूगसस्यानां जीवलग्नेशुभावहम् ।
अनूराधातु कङ्गूनां चन्द्रलग्नेशुभावहा ॥
शततारासुतल्लग्ने कृष्णधान्यान्निवापयेत् ।
ताम्बूलवल्लि भेदानांनैर्ऋतेनैर्ऋतोदये ॥
मूलंतुकन्दजातीनां जीवलग्नेशुभावहम् ।
इन्दुभेशालिजातीनां जीवेलग्नेशुभावहम् ॥
अश्विन्यां पूगजातीनां शुभलग्नेशुभावहम् ।
कूश्माण्डादिषुवल्लीषु रोहिणीषुशुभावहा ॥
हस्तपौष्णाश्विसौम्याश्चपुष्यमैत्रानिलोऽनलः ।
रोहिणी च प्रशस्ताः स्युः सर्वबीजनिवापने ॥
एवमेवैषुकालेषु वैषांफलपरिग्रहे ।
एषां फलाशने चैव कालस्सम्यगुदाहृतः ॥
रोहिण्यार्द्रमघाहस्तभरणीश्रवणेषुच ।
मन्ददृष्टस्थिरेलग्ने धान्यसंग्रहमिष्यते ।
याम्यवैष्णववैशाखे बाल्येकर्कटवृश्चिके ॥
प्रथमंलवनंकुर्यात्समृद्धिः शत्रुनाशनम् ।
कृत्तिकारौद्रसर्पेषु स्वात्यामर्यमभेतथा ॥
विश्वमेशततारासु रेवत्यङ्गारवारगाम् ।
विष्टिरिक्ताविवर्ज्येषु तिथिषूक्तां... ।
शुभवारेशुभेलग्नेलवनं प्रथमंहितम् ॥
.....तौतु पुरैवकथितं मया ।
भोक्तृ भुक्तिविशेषश्चतत्कालस्याशनंशुभम् ॥
प्राजापत्यमघशततारासु युक्तयोः ।
अर्केन्दौचतयोर्लग्ने धान्यप्रच्छादनंशुभम् ॥
वृषचापयमेशुक्र जीवसौम्याय भोदितः ।
कन्यकासम्भृतं धान्यं गर्भिणीसन्निवेषयेत् ॥
वारनक्षत्रयोर्योगेशुभेगुरु ... ... ।
स्थिरोदयेचगृह्णीयाद्दृष्टिः कन्याहतान्निधिः ॥

बीजवापविधिः

रक्ताब्जपुष्पं सहपञ्चगव्यैः तत्पत्रमध्येग्रहणेरवेस्तु ।
क्षेत्रस्यमध्येत्ववटेखमेवेत्युक्तान्यसेत्स्वाभ्यवहारभूः स्यात् ॥
इक्षुशालियवमुद्गमाषकैः पत्रबीजतिलपञ्चगव्यकैः ।
पद्मपत्रनिहितामृतायुतं नागयोगखनितंश्रियावहम् ॥
सार्पेमुहूर्तं सार्पर्क्षेकरणेसार्पं ... ... ।
संयोगेनागयोगोऽयमथवाकरणर्क्षयोः ॥
मृत्पञ्चकंबैल्वमथाब्जमूलं समस्तधान्यैः सहपञ्चगव्यैः ।
मृद्भाण्डमात्रं नरसिंहबीजं जलान्यसेत्सम्पदिनागयोगे ॥
सिताज्यवर्त्या कपिला घृतेन प्रज्वाल्यनिक्षिप्यचतुश्शरावे ।
निधाय भाण्डेनिखनेन्निशासु विवादभूमौचगृहे समृद्धैय ॥
सपञ्चगव्ये सितपद्मपुष्पे स्यात्पद्मपत्रे फणियोगकाले ।
...ध्येव्यवहारभूमौ गृहेचवृद्धैयनिखनेत्तयोस्तु ॥
सूर्येन्दुरोधेफणिनार्धरात्रौ समीक्ष्यकालंतुविखण्डरोधम् ।
निषेचयेन्मृत्करकस्थवारिणा प्रदक्षिणं ... ...थाब्दे ॥
कर्मणिशुक्रे लग्नगजीवे गेहगतेन्दौ कामगतेवा ।
मृद्ग्रहणंवा तफलभोगात् ... ... वाच्यम् ॥
मन्दस्यवारे स्वर्क्षांशे मन्दलग्ने क्षणस्यवा ।
... ... ॥
गुरुवारेस्य भांशेन्दौ गुरुलग्नेक्षणे गुरोः ।
... ... ॥
शुक्रलग्ने यमेत्वस्तेतोयेशशिनि पण्डितः ।
व्यवहारामृतं भुक्त्वाजित्वातां वशमानयेत् ॥
समन्दवारेऽनिलपञ्चमीभ्यां योगे तदैकादशचाङ्गुलीषु ।
मध्यंदिने भूग्रहणं तुपूर्वं ... ... भूमिरविधतस्तु ॥
सनागयोगेत्वथचेष्टकायां अथेष्टाकायामपिलेख्यसम्यक् ।
स्वंचेति विषण्डेन विलेख्यशाल्या परापि ... ... ॥
तृतीय...सुतेचराहौ ध्रुवेण लग्नेन वितस्तिमात्रम् ।
लोष्टाष्टकांवापि समर्च्य गन्धैः पुष्पैर्नैवेद्यैश्च ... ॥

... ... गत्वाचसंगृह्य समृत्सलग्ने ।
तथापरेमासि तथैवलग्ने ... ... ॥
निगुण्डिका कीलयुगं रवेस्तु लग्ने भृगोः क्षीरतरो निखाय ।
विवादनाशं स्वगृहेचरक्षा मृद्भक्षणात्स्वं भवति प्रपञ्चय ॥
कुम्भस्यपञ्चमांशेमन्ददिने मन्दधुक्कनक्षत्रे ।
स्वमितीष्टकोपरिलिखेद्विवादभूमौ भूःसाभूःस्वाम् ॥
लग्नग्रहकामराशौ भृगुशशिमन्दास्थितायदितदानीम् ।
... ... ॥
गोधूममाषयवशालि...घं रक्ताञ्जपत्रनिहितं सहपञ्चगव्यैः ।
वेलामपेक्ष्य दिनकृद्भक्षणस्य भूभा वन्तर्गतंकुरुविवादविनाशकामी ॥
अष्टम्यांशुक्लपक्षेमृगपतिधनुषी मेषभाश्रित्यनाथे
तिष्ठत्यह्नामधीशेगतवतिवियतोमध्यमाशामुदीचीम् ।
... ... ।
कुर्याच्छन्नंनिखातंरजनिकृदुदये यस्यात्... ॥
भृगुचन्द्रगुरुदिवाकरबुधशनिरक्षायदिस्ववर्गस्थाः ।
जपकरणाद्याः क्रमशः कुर्यादुदयेतुमृद्भक्षणम् ॥
लग्नेबुधगुरुतोयेसितेन्दुसौ ... ... ।
... ... ॥
जीवेन्दूरोहिणीयातौ लग्नस्थौचेत्तदाबुधः ।
विवादगोमुदंगेहे स्वकेसुखाप्य ... ॥
रोहिण्यामुदितेचन्द्रे व्यवहारावनौकृषिम् ।
कृत्वातु ... ... ॥
... ... रोहिणीनांतुचतुर्थांशोदितेविधौ ।
विवादभूमौगृह्णीया ... ... भवेत् ॥
चन्द्रनक्षत्रसंयुक्तचन्द्रलग्ने समुद्धरेत् ।
मृदंस्वधान्निनिक्षिप्य भूयस्तल्लग्नगेविशेत् ॥
व्यवहारावनौधीमान् मूषिकोत्सादमाचरेत् ।
व्यवहारान्विहायैवसा भू ... ... ॥
अनुजन्मनि शत्रोर्वा तस्यचन्द्राष्टमोदये ।
मृदंगृहीत्वावीक्षेत ... ... ॥

D.C.P.R. POONA LIBRARY

हस्तेचन्द्रोदये हृत्वा मृदंतत्प्रतिरूपकम् ।
कृत्वावटेखनेत्तत्तु ... ... ॥
सोमेतुषष्ठगेचापे लग्नेचैवेष्टकोपरि ।
स्वकीयेलिखित्वेतन्नयसेद्भूमौस्वभूस्तुसा ॥
पैत्रेतुरीयपादस्थेचन्द्रलग्नेमृदंहरेत् ।
अधश्चोलूखलेचुल्याविन्यसेदविवाद··· ॥
अजैक···रोहिण्यां तुरीयांशेविधूदये ।
व्यवहार...तु मृत्संगृह्यस्वकान्नयेत् ॥
रोहिण्याजैकपद्भ्यां तुयद्यर्क्षस्योपरागतः ।
तदामृदंगृहीत्वैव व्यवहारधराविशेत् ॥
यस्यांदिश्युदयादिष्टस्तस्यांप्रतिकृतीर्न्यसेत् ।
किलान्कारस्करानष्टौन्यसेद्दिक्षुविवेच्यताः ॥
पैतृभे शशिनिकटे भोदये प्रारभेत्कृषिम् ।
अथापिलवनं व्यवहारिकभुवः ... ... ॥
... ... यमधरासुतौ यदा षष्ठगोदिनकरोबुधोदये ।
व्यवहारिकधरासुवादयेन्निर्विशङ्कमरिणाजयंव्रजेत् ॥
परिवेषरवौदृष्टेकीलं लोहमयंन्यसेत् ।
स्वसीमान्तेगृहारामा ··· ··· भयम् ॥
परिवेषेतु चन्द्रस्यशिलाःस्थाप्य स्वसीमनि ।
गृहादीनां वराहाखुश्वाद्यै··· भयंगवाम् ॥
... ... पैत्रशकटेषु शुभांशकेषु कृत्वाकृषिस्थिरसमाह्वयमेविलग्ने ।
तत्रेष्टकासुलिखिता स्वमरातिपूर्वयाम्यान्तदिक्षुनिहिताखगृहादिरक्षा ॥
आयेतुराहौ सहजेतुमन्दे
मृद्धक्षणा ··· ··· स्वम् ।
... ...
उत्तरे भाद्रपादादीन्गुर्वोः शुक्रकुजोदयेकृत्वा
प्रदक्षिणमन्त्रंजपेत् मृद्धक्षणाद ··· ···
मुच्यतेवज्रिन् ··· ··· पुनः पुनः ॥
हाकारेणसंयुक्तं हुत्वाचाग्नौ ··· ··· ।
अर्क्षेणसहितेभौमेबुधे वालग्नमागते ॥

प्रत्यर्थिनासुसंभाव्य संगृह्णीयाद्भुवंबुधः ।

मृद्वहयोगः—

वर्गोत्तमांशगौ जीवशुक्रौ सहविलग्नगौ ॥

शत्रुभिःसहसंभाषा···कुर्यात्परस्परम् ।

जीवेलग्नगतेचन्द्रशुक्रौहिबुकमागतौ ॥

यदातदामित्रयोगः शत्रुसंभा...मित्रकृत् ।

चन्द्रजीवसिताः कर्म लग्नवेश्मनिमित्रकृत् ॥

चन्द्रजीवसितावेश्मकर्मलग्नेषु मित्रकृत् ।

स्वगृहस्थे सितेतोये स्वगृहस्थविधूदये ॥

मित्रर्क्षस्थ गुरौदृष्टे दृष्टोमित्रं भविष्यति ।

गुरुलग्नेचमन्देस्ते भार्गवोदयेरिपौ ॥

मन्देसितेलग्ने त्रयोयोगाः सुमित्रदाः ।

योगेष्वन्त्ये भविष्यन्तितेषुराजानोद्रष्टव्यामैत्र

मिच्छता भृत्येन वारिणा·····संशयम् ॥

मित्रयोगः—

मित्रस्थो··· भौमे धर्मकर्मगयोः क्रमात् ।

सितज्ञयोर्ध्वजंकुर्याच्छत्रुनाशायचाहवे ॥

योगोस्मिंश्चरिपोः कुर्याद्विद्वेषोच्चाटनादिकम् ।

द्विष्टशस्त्रादिकंवापि रक्षाचान्यामरेश्वराः ॥

अर्कर्तुराहुकेतूनांबलेष्वन्यतरोदये ।

गुरौविक्रमगेकुर्याच्छत्रुनाशायचक्रमात् ॥

आदि···सौम्ये विलग्नेबिवदेत्स्वयम् ।

अरिणासहयुद्धेवा विजयीस्यात्तपोबलात् ॥

ग्रहेणपरिवेषेवा लोष्टौसंगृह्यतावुभौ ।

द्वयोःकलहकालेतुवृष्टेयुद्धं सदाभवेत् ॥

परिवेषेतुचन्द्रस्यग्रहणे ... ... ।

संगृह्यपूर्ववदघृष्टकलहेकलहंमहत् ॥

कलहकृद्योगाः—

गुरूदयेरवौ खस्थेचन्द्रतोयेऽथवास्मरे ।

द्रव्यस्थग्रहणं श्रेष्ठं प्रारब्धमपिसिध्यति ॥

... ... भानुशुक्रेन्दुसूरयः ।
वित्तसंग्रहणेयस्य तस्यस्याद्वित्तसंक्षयम् ॥
कण्टगेबुधशुक्रौ द्यूखांशकस्थगुरूदये ।
हैमानाभरणान्बिभ्रन्नर...वाधनीभवेत् ॥
सौम्यर्क्षांशेक्रियेचन्द्रे मेषलग्नेप्रपूरयेत् ।
... ...बान्यैः पूरयेदविनाशकृत् ॥
अश्विन्यास्तुतुरीयांशेबुधेमेषोदयेबुधः ।
... ... प्रदानाद्विजयी भवेत् ॥
अदितेस्तुचतुर्थांशे जीवचन्द्रोदयं यदि ।
धान्यसंग्रहणंकुर्याद्धान्यंस्यात्पर्वतोपमम् ॥
भानुवारेचमैत्रर्क्षेस्थिरराशौचधान्यदः ॥

धनधान्यसङ्ग्रहणयोगाः—

उत्तरत्रयरोहिण्योः द्रव्याण्येतेषुकारयेत् ।
शान्तिकर्माभिषेकाद्यान् धर्मान्ग्रामद्रव्यानपि ॥
... ... भूमूलानि तीक्ष्णान्येतेषुकारयेत् ।
वधबन्धाभिचारादि मन्त्र ... भेदकान् ॥
पूर्वत्रयम ... ... ष्वशुभानिच ।
उत्सानसाध्यनाशादि विषशस्त्राग्निनाव्यथाः ॥

हस्ताश्विपुष्यानिल ... ...
कुर्यादितिज्ञानविभूषणानि । ... ...
... ... कलाविलासिन्यपि सौम्यवारे ।
त्वाष्ट्रं...शशिभंचपौष्णः
मृदून्यथैतेषुमृदूनिकुर्या
द्विभूषणान्मङ्गलगीतवाद्यान्
...भोगान्सुरतादिभोगान् ॥

विशाखाकृत्तिकातारे मृदुतीक्ष्णेच... ।
पापवारयुतेपापे शुभवारेशुभावहम् ॥

वारूणंवैष्णवंस्वाती श्रविष्ठाचपुनर्वसू ।
चराण्येतानिपञ्चैव चराण्येतेषुकारयेत् ॥

क्षिप्रमुग्रंचरंचैवद्रवंसाधारणंमृदु ।
अष्टधैवोचिरे तारास्तीक्ष्णान्यपिलघून्यपि ॥
क्षिप्राण्येतानि तैस्सार्धं साधारणगतान्यपि ।
भविष्यन्ति लयंयान्तिशिशुमारेण कोपिना ॥
अन्येषुषड्विधेष्वेव कलौकर्मणिचोदना ।
गजाश्वपशुपक्षिणांनृपै···नृणाम् ॥
दत्तानां प्रतिपत्तीनां ग्रहण···शुभम् ।
चरवर्गेगवाश्वानां दमनंवाहनेषु च ॥
सेतुबन्धंतटाकानामारामोद्यानकर्मणाम् ।
क्षिप्रं तानिचकर्माणिचरेत्कुर्याद्विचक्षणः ॥
काञ्चनै राजतै स्सीसै स्ताम्रभाण्डादिभेदनैः ।
ऋणंदद्यात्तदादद्यात्क्षिप्रक्षेमन्दवारगे ॥
गोष्ठागाराद्धनं दद्यान्मन्दवारेरवौरवि ।
साधारणगतेवापिस्वातौवातीक्ष्णसाह्वये ॥
मुक्तंयत्तन्नलभ्येततस्मा ··· ··· ।
एषु भेषु तथामुक्तंनिक्षिप्तंनष्टमेवच ॥
मुक्तंवाथप्रयुक्तंवानायातिपुनरञ्जसा ।
एवंनक्षत्रसंज्ञार्थैः समूह्यसकलाः क्रियाः ॥
कर्तव्यास्वागुरूपेणमहताकथितार्थतः ।

ध्रुवादिविनियोगः—

द्विदैवत्यमघाश्चैता भरण्यार्द्रासुनैर्ऋते ॥
बहुकायांविषैर्दुष्टोनप्राणीकुजवारतः ।
ऐन्द्रार्द्रावारुणस्वातीत्रिपूर्वाम्रियमाहिषु ॥
पापवारमृतोरोगीषष्ठीद्वादशीरिक्तयोः ।
कदर्थीकश्चिरंपौष्णेमैत्रपापदिनैर्युते ॥
हित्वाद्वादशीषष्ठ्योस्तुजीवेद्रोगीकथंचन ।
सौम्येवैश्वेशुभेवारेरिक्ताविष्टिविवर्जिते ॥
तिथौरोगी परंमासाज्जीवेदितिनसंशयः ।
मघायांविंशतेरर्वाकूदिनेजीवेच्छुभेदिने ॥

ज्येष्ठाविशाखाहस्तेषुरोगीमासार्धतः सुखी ।
चित्रायांवैष्णवेयाभ्ये वारुणेसौम्यवारगे ॥
रोगीसैकादशाहेन सुखीस्याद्यमसांदपि ।
उरगावरुणारुद्रावासवेन्द्रेति पूर्वया
.....ताराः पापंवारेणयुक्ताः ।
तिथिषुनवमीषष्ठीद्वादशीभिश्चतुर्थी
सहितमरणयोगेरोगिणांमृत्युरेवम् ॥
इतिनिगदित.....रोगस्यशान्त्यै
कथयतिचतुरास्यांः कालमिन्द्रौषधीनाम् ।
... ... ॥
... ... ।
विशल्यकरणादीनांमृतसंजीवनादिषु ।
सन्धानकरणादीनामपि ... ... ॥

रोगारम्भकयोगा :—

रौद्रेन्द्रसर्प ... ... याम्ये
स्वातौत्विपूर्वासु सरोहिणीषु ।
तिष्याश्विपौष्णा...हस्तमैत्रे
षूक्तंचारांशेशुभमोषधीनाम् ॥
वारेतिशीघ्रंगृहसंज्ञितस्थ
रिक्तासुनन्दासुजयासुयोगे ।
लग्नेचरेचन्द्रनिरीक्षणेन
क्रियांविदध्यादपिचौषधीनाम् ॥
गुर्वर्क्यंशकनक्षत्रे गुरोर्वार्केदिनेयुते ।
तद्दिने···रिक्ते ··· ··· प्रतिक्रिया ॥
दशैचाति शुभंविद्याद्भुव्यरोगप्रशान्तये ।
क्षिप्रोग्रचरनक्षत्रेमेषकर्कटकोदये ॥
चरग्रहदिनस्यांशेचित्रा ... ... तिथौ ।
नन्दार्यास्थिरलग्नेवाकण्टके शुभसंयुते ॥
सर्वव्याधिविनाशायविदध्यादौषधंपुनः ।
शुभवारतिथिष्वेषुशुभांशेकर्कटोदये ॥

मैत्रेमित्रश्रविष्ठायां अश्विन्यां पुष्यचित्रयोः ।
औषधंव्याधिनाशायकुर्या...कुलीरयोः ॥
क्षिप्रोग्रचरभेवारेसौम्येरक्तासुमेहिनाम् ।
अष्टादशसु मेहेषुकर्तव्याप्यौषधक्रिया ॥
पापवारोडुतिथ्यंशे पापराश्युदयेनृणाम् ।
पापदृष्टे क्रियांकुर्यादौषधीः कुष्ठरोगिषु ॥
शुभग्रहयुतेलग्नेषष्ठेशशुभसंयुते
चन्द्रे शुभक्रियायुक्ते कुर्यादौषधमुत्तमम् ॥
शुक्रर्क्षे शुभवारेषुशुभनक्षत्रसंयुते ।
अरोगिणस्तुतुष्ट्यर्थं कुर्यात्तत्तौषधान्बुधः ॥
शुभयोगेषुवारेषु शुभतिथ्यंशकेशुभे ।
लग्नेशुभग्रहे ···रसायनमुदाहरेत् ॥
मन्दांशेमन्दलग्नेचमन्ददृष्टियुतोदये ।
मन्दराशौ क्रियाः कुर्याच्छिरसः कण्ठउत्तमाः ॥
साधारणांख्यनक्षत्रेवग्रहनिरीक्षणे ।
विष्टिवर्ज्येतिथौकुर्यात्सत्क्रियाराजयक्ष्मणः ॥
अपस्मारादि ··· ··· ···।
कर्तव्याः प्रोक्तकालेषुमन्तौषधिविशारदैः ॥
विपरीताख्यविष्ट्यान्तुकर्तव्यं शुभमिच्छताम् ।
औषधानाडिकाकाले अमृताख्येविषा... ॥
मूलश्विकृत्तिकापुष्यापुनर्वस्वसुवारगाः ।
यदिरोगी ... ... सुरवीभवेत् ॥
रोहिण्युत्तरफल्गुन्योः आहिबुध्न्येतथामयी ।
सप्ताहाद्वा..... सुखीभवतिवृत्रहन् ॥

रोगचिकित्सायोग :—

सोमवारयुतेमूले चापलग्नेमहाद्रुमान् ।
स्थापये ज्जीवलग्नेवारेवल्यां गुरुवारगे ॥
सार्पभेसौरिवारेण सहिते कर्कटोदये ।
स्थापयेदिक्षुवर्गादीन्कदलीकमुकानपि ॥

सोमभेसोमवारेचसहिते कर्कटोदये ।
भेदारकलभजान्सर्वान्निर्वपेत्तद्विवर्धये ॥
माहेयवारे सौम्यर्क्षेक्रियलग्नेप्रियङ्गवः ।
निर्वाप्यविष्टिरिक्ताभिः वर्जितैस्तिथिभिर्युते ॥
आहिबुध्न्यांगुरौवारेशुक्रांशेकर्कटोदये ।
निर्वपेज्जलपुष्पाणांबीजंतद्वृद्धयेबुधैः ॥
कोद्रवान्निर्वपेद्वृद्धैयकुजवारेयमोदये ।
अश्विनीरोहिणीमैत्रानक्षत्रसहितेयदि ॥
सितवारायुतेशूर्पे आरण्यांश्चकृषीन् न्यसेत्
... ...
... ...चन्द्रैशशिवारेविषूदये ।
रक्तार्थंसस्यवर्गाणांध्वजः कार्योविचक्षणैः ॥
मघा...श्वतुर्थांशे चाहिबुध्न्यस्यमध्यमे ।
ऐन्द्रस्यप्रथमेकुर्यात्सिंहपापोदयेध्वजम् ॥
चापसिंहोदये ... ... ।
सस्यमध्येथवारामेरौद्रर्क्षेमध्यमांशयोः ॥
पुनर्वस्वाश्चतुर्थांशेचन्द्रजीवौयदोदितौ ।
तदा ... ... कदलीकमुकास्तथा ॥
अदितेस्तुचतुर्थांशे चन्द्रजीव ... ।
उद्यन्तश्चेत्तदाकुर्यादायुष्कामीसुरक्षणम् ॥
... ... ।
सोमवारयुतेस्वातौ रोहिण्यांवापियूपकृत् ॥
कृष्णपक्षेष्टमीयोगेचतुर्दशीमथापिवा ।
सौम्यभेसोमवारेणयूपः स्थाप्योमहर्द्धये ॥
सूर्यवारेमहायोगे हस्तेवानैर्ऋतेपिवा ।
गोष्ठागारंतुसंपोष्यस्थिरलग्नेगुरूदये ॥
याम्यवैष्णवपैत्राणांचतुर्थांशेविधौस्थिरे ।
... ... कुर्याद्धान्यसंग्रहणंबुधः ॥
चन्द्रेचसभृगौलग्ने स्वहोरायां स्थिरांशके ।
जीवदृष्टेगृहे धान्यान्निक्षिपेद्वृद्धयेशुभान् ॥

... ... चन्द्रेविलग्ने भौमवारगे ।
निखनेत्कूपवाप्यादींस्तटाकपरिखादिकान् ॥
मन्दवारे ... वृषलग्नेशुभे... ।
सेतूनांबन्धनंकुर्यात्तटाका.भेदमागते ॥
मन्दवार...वृषलग्नेचबन्धनम् ।
सेतूनाम...कुर्याच्छिलाबन्धादिबन्धम् ॥
स्थिरारण्यन्यानिसर्वाणिद्रव्यभेजीवमन्दयोः ।
पाठेदृष्टेगृहेचाभ्यां स्थिरेसेतुंनिबन्धयेत् ॥
पूर्वाषाढेरवेर्वारेवारूणर्क्षेभृगोर्गृहे ।
... ... कुर्यात्कीलद्वारेतटाकतः ॥
रोहिण्यामैत्रभेऽथवा
... ... सिंहलग्नेशुभे... ॥
पूर्वाषाढेचवारुण्यांकुजवारेयमोदये ।
प्राकाराणां ... ... ॥
... ...

सस्यरक्षादिविधि :—

... ... निशानाथेशशिवारे स्थिरांशके ।
निलयान्नगरान्वापि सिंहलग्नेतथारभेत् ॥
जीवशुक्रयुतेचन्द्रे स्वराशौ लग्नगेतदा ।
गृहारम्भः शुभः प्रोक्तो... ... ... ॥
कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांरेवतीरोहिणीयुते ।
यदाचदा गुरौ लग्ने गृहार्थंसंहरेद्द्रुमान् ॥
वारनक्षत्रयोगेषुशुभाख्येष्वखिलेष्वपि ।
जीवलग्ने गुरौवारेगृहारम्भः शुभावहः ॥
ध्रुवभेशुभवारेषु स्थिरलग्नेशुभेतिथौ ।
द्वारिस्थाप्योद्रुमश्चित्रः सर्वसंपद्विवर्धनम् ॥
चरस्थिरेऽथनक्षत्रे बुधशुक्रदिनेतिथौ ।
शुभेकवाटयोगः स्या ... ... गृहे ॥
चन्द्रलग्नेस्थिरांशेचबुधलग्नेशुभेक्षणे ।
मन्दिरादौगृहान्तेषुस्तम्भः स्थाप्यस्तथोदितम् ॥

जीवलग्ने भृगौकेन्द्रे शुभतारासुमूर्धनि ।
इष्टकामन्दिरेकार्यं सुरराजगृहादिषु ॥
शुक्रलग्नेगुरौकेन्द्रे खगेराशौ गृहोपरि ।
तृणादिभिः समाच्छाद्य ... ... गृहे ॥
रौद्रेन्द्रसार्पयाम्यानित्रिपूर्वानशुभावहाः ।
शेषास्ताराः शुभाख्यासुशुभकर्मणिशोभनाः ॥
... तिथयस्सर्वेकुहूंचनवमींविना ।
द्वितीयादशमीयुक्ताविष्टिवर्ज्याः शुभावहाः ॥
शुभतारासुसर्वासुसर्वासुशुभवारे शुभांशके ।
शुभलग्नेशुभैर्दृष्टेशुभाख्यैस्तिथिभिर्युते ॥
एषुयोगेषुकृत्यानिशुभान्याखण्डलश्रृणु ।
गजाश्वपशुभृत्यानांसंग्रहं ... ... ॥
एषामारोहणंचैवकर्म ... ... ।
राज्ञामास्थानपूर्वाणांमण्डपानां प्रवेशने ॥
गार्हस्थ्यवेशनेचैवनराणांबन्धुदर्शने ।
निर्गत्यानुप्रवेशादि ... ... संभवान् ॥
चिह्नान्वाहनपूर्वांश्चप्रतिपत्युदितांस्तथा ।
पुष्यस्थे ... ... शुभैः ॥
दृष्टेकुर्याद्धयागारंगवांचकरिणांतथा ।
अस्मिन्योगेगृहारम्भगोष्ठागारादीनामपि ॥
गृहेऽस्मिंश्चोरमारादा ... ... ।
त्वाष्ट्रमैत्रान्त्यपादस्थेशीतगौमिथुनोदये ॥
... विषमैर्दोषैर्विदध्यादमुनाबुधः ।
शुभतारासुसल्लग्नेशुभांशेशोभनेतिथौ ॥
अङ्कुशं ...योज्यः शनिलग्नेशनेर्दिने ।
शुभवारेशुभेलग्ने शुभेमासिशुभेतिथौ ॥
शुभेदिने शुभेलग्ने खलीनादिहयादिना ।
सन्नाहादिनियोजयेत्
शूर्पभेसोमवारस्थेगृह्णीयात्प्रथमंघृतम् ।
... ... सोमवारेविधूदये ॥

खतारांशयुतेचन्द्रे लग्नस्थे···शुभम् ।
अस्मिन्योगेगवांदोहः शुभक्षीर... ॥
सूर्यवारेरवौलग्नेकुजमन्दांशसंयुते ।
पौष्णेजीवांशकेकुर्यात्कस्यचिन्मन्थनंबुधः ॥
गृहारम्भस्तम्भकवाटाद्यश्वादीनांगवाञ्च

...स्तम्भादिविधि :—

··· ··· जीवलग्नेस्मरेम्वुगे ।
... विनाविघ्नैः प्रारब्धानि प्रसिध्यन्ति ॥
शुक्लपक्षस्यखातोयोगेविधूदये... ।
विक्रयेसिद्धिर्यात्रायातिशुभप्रदाः ॥
सर्वत्रजीवलग्नेन्दोः ... ... ।
खस्थेऽर्केऽर्थान्सुगृह्णीयात्प्रारब्धंच ··· ॥
विष्णुशूर्पयमान्त्यांशेष्वलीक ... वदेत् ।
व्यवहारिकवाक्यानि...स्यादात्मनोधनम् ॥
रोहिणीशूर्पयाम्यानां अन्त्यांशेवृश्चिकोदये ।
व्यवहारो जयायस्यादाहवेवचनेषुभिः ॥
कृष्णाष्टम्यांचसप्तम्यांरौद्रभेयस्यकस्यचित् ।
राशौलग्नेकुजांमुवारिलाभेदंप्रचोदितः ॥
यमभेकुजवारस्थे चतुर्दश्यष्टमीमिते ।
कृष्णेपापोदयेकुर्याष्टग्रहविसर्जनम् ॥
हस्तेशुभांशकेचन्द्रे गुरुलग्नेतिशोभनम् ।
श्मश्रुकर्मनृपाणांचनृपकर्मोपजीविनाम् ॥
आर्द्रोत्तरंचापरेद्वेप्राजापत्यांपरांचयत् ।
ऐन्द्रवारुणवायव्याः प्रशस्ताः क्षुरकर्मणि ॥
शुभवाराः शुभाः प्रोक्ताःस्थितयः शोभनाश्चये ।
करणाश्चशुभालग्नाः शुभाः स्युः श्मश्रुकर्मणि ॥
विप्राणां सूर्यवारः स्यात्कुजवारः शुभोनृपे ।
विट्शूद्रे मन्दवारः स्याद्वपनेष्वपवादतः ॥
नित्यत्वाद्दन्तसंशुद्धेः नकालनियमोनृणाम् ।
परिकल्प्योदिवैवस्यात्पूर्वाह्न चोदितावुभौ ॥